

VANDAAG STEL IK U VOOR DE KEUZE

Serie Toekomst van het sterven

‘De Heer is mijn verder’ – een psalm. Van Michel. Niet van David. Van Michel van der Plas. Dichter. Journalist. Liedjesschrijver voor Frans Halsema en Wim Sonneveld: een man met een grote liefde voor het woord. Hij heeft, op het patroon van het bekende ‘De Heer is mijn herder’, dit nieuwe gedicht gewoven. Op even creatieve als indringende wijze heeft Van der Plas van de bijbelse psalm van vertrouwen, een lied van achtervolging en benauwenis gemaakt. ‘De Heer is mijn herder’ wordt: ‘De Heer is mijn verder. Mijn elders. Mijn eenmaal.’

De ervaring van de ene dichter dat God dichtbij is, hier en nu aanwezig – ‘het ontbreekt mij aan niets’ –, staat naast die van de andere dichter die zegt: ‘Hij laat mij missen’. ‘Groene weiden’ en ‘vredig water’ zijn getransformeerd tot ‘duisternissen van bos en braakland, in een perk van pijn’. ‘Terugkeren in het huis van de Heer’ – het troostvolle perspectief uit die drieëntwintigste psalm uit de Bijbel – kan Van der Plas niet anders ervaren dan als ‘het dwingelandslicht zien, haten en verlangen, al mijn dagen’.

Als je iets weet van de levensgeschiedenis van Michel van der Plas, valt te begrijpen waarom hij God omschrijft als de totaal Afwezige. Van der Plas wilde in zijn jonge jaren priester worden. En dichter. Maar het schrijven van poëzie werd op het kleinseminarie niet getolereerd. Dat getuigde maar van hoogmoed, terwijl de priesterstudenten moesten leren nederig te zijn. Na een innerlijke strijd besluit Van der Plas het seminarie te verlaten. Daar, waar hij dacht God te vinden, raakt hij Hem kwijt. Hij wordt kerkelijk dakloos. Hij kiest voor zijn vrijheid, maar spiritueel gezien is hij op dood spoor beland.

Het is een gemoedstoestand die lijkt op wat beschreven wordt door mensen die hun leven ‘voltooid’ noemen. Hun context is niet een religieuze, maar deze mensen hebben óók het gevoel niet meer in verbinding te staan: niet met zichzelf, niet met mensen om hen heen, niet met de samenleving (E. van Wijngaarden, *Voltooid leven. Over leven en willen sterven*, Amsterdam/Antwerpen 2016).

Het gaat bij mensen die hun leven als voltooid ervaren om mannen en vrouwen voor wie zelfbeschikking en onafhankelijkheid belangrijk zijn. Ze vrezen dat ze de controle over hun leven gaan kwijtraken als ze ouder worden. Ze zijn bang dat ze, als hun autonomie wordt aangetast, ook hun waardigheid zullen verliezen. De term ‘voltooid’ klinkt weliswaar rooskleurig, maar onder die positieve klank gaat óók tragiek schuil – net als bij Michel van der Plas. Zij maken allen duidelijk dat het kán: midden in het leven ‘dood’ zijn. En ‘dood’ betekent dan: afgesneden zijn van je omgeving.

Nu pak ik de Bijbel erbij. Brengt die ons verder in ons nadenken over hoe je kunt aankijken tegen ‘leven’ en tegen ‘dood’? In de verzen die we hoorden uit Deuteronomium staat het volk Israël op het punt de Jordaan over te steken. En het ‘belofde land’ – het land Kanaän – binnen te trekken. Mozes, hun religieuze voorman, is al op leeftijd. Hij zal niet met hen meegaan, de grens over.

Het volk is onzeker over zijn toekomst. Het zoekt een innerlijk kompas, voor als het strakjes dwaalt in een landschap waar het de weg nog niet kent. De passage die we lazen, is crisisliteratuur. Het komt er juist nu op aan om onder woorden te brengen wat wezenlijk is voor hun godsgeloof. En zoals dat gaat met het articuleren van je eigenheid, dat doe je door naar anderen te kijken. Voor Israël was de religie van de inwoners van Kanaän, de Baälsgodsdienst, een belangrijk referentiepunt.

De religieuze praktijken rond de god Baäl waren divers en veelkleurig. In lokale heiligdommen werd hij in verschillende gedaanten vereerd. Hij heerst over de regen en de bliksem, de storm en de wind. Hij verslaat de god van de zee en vecht met de god van de dood. Hij zorgt voor de wisseling van de seizoenen en voor de vruchtbaarheid. Aan de machten van de natuur, waarover de verschillende goden strijd leveren met elkaar, is de mens volledig onderworpen.

Met deze godsdienstige voorstelling als decor dringt zich de vraag op: kan de mens zich op een eigen manier verhouden tot de cyclus van geboren worden en doodgaan? En dit is wat Mozes zijn volksgenoten voorhoudt als antwoord op die vraag: Onze god doorbreekt de wetmatigheid van blinken en verzinken. De God van onze voorouders Abraham, Isaak en Jakob – van Sara, Rebekka en Rachel: Hij kwalificeert het leven. Leven is: leven in Zijn nabijheid. Het is: luisteren naar zijn stem. Zijn Tien Woorden als richtsnoer nemen voor je bestaan. Wat plechtig gezegd: in de joodse voorstelling is de gave van de wet het leven zelf. Regels schenken, paradoxaal genoeg, vrijheid. Dood is de keerzijde van deze medaille: een bestaan dat van de Eeuwige is afgesneden. Dus niet de fysieke dood, in deze Oud-Israëlitische voorstelling, is de grootste bedreiging, maar een 'wetteloos' bestaan.

Het is natuurlijk onzin om te veronderstellen dat het feitelijke doodgaan hiermee overwonnen was. Mensen in het Oude Israël gingen ook gewoon dood. Maar in hun geschriften hebben ze ervan willen getuigen dat er bij hun opvatting van 'leven' en 'dood' iets te kiezen valt: (...) vandaag stel ik je voor de keuze (...) tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies voor het leven (Deuteronomium 30,15.19).

'Kies dan het leven.' Ik stel me voor dat ik dat, bij mijn volgende pastorale bezoek, tegen hem zeg: 'Kies toch het leven!' Onmogelijk. Het zou niet over mijn lippen komen. Ik vertel u iets over hem, maar pas de details aan. Om hem te beschermen. Onze afspraken verlopen volgens een vast stramien. Ik zit altijd op dezelfde stoel, de enige plek in zijn volgestouwde kamer die niet bezaaid is met stapels papier. Ik krijg een glas water. Hij rolt aan één stuk door sjekkies. En klokke vijf staat hij op om zijn dieren eten te gaan geven. Dat is voor mij het signaal om te vertrekken.

Dieren verdraagt hij beter dan mensen. Zo liefdevol als hij vertelt over zijn katten, zijn konijn en de twee cavia's, zo boos is hij op de mensen om hem heen. Op de huisarts, die zijn klachten niet begrijpt. Op een goede vriendin, die meer afstand wil. Op de psychiater, die pillen voorschrijft die niet helpen. Op zijn vader, die hem nooit heeft zien staan. Maar, misschien wel het allerbelangrijkst: op zichzelf. Omdat hij er niet in slaagt te leven. Nee, de uitspraak 'kiezen voor het leven' zou vloeken zijn in zijn gezicht.

Met deze man, en zijn van doodsverlangen doortrokken leven in gedachten, ben ik nog meer onder de indruk van mensen die, zelfs als ze al zijn aangeraakt door de dood, voor het leven kunnen kiezen.

Járen geleden zag ik een serie vraaggesprekken van Coen Verbraak op televisie. In 'Op de drempel' (uit de serie Kijken in de ziel, 4 en 11 januari 2016) was hij in gesprek met mensen die ongeneeslijk ziek waren. En wisten dat ze binnenkort zouden gaan sterven. Zonder uitzondering bevonden ze zich in de kracht van hun leven. Om de beeldspraak van de filosoof René Gude te gebruiken, een van de deelnemers: de vaart en snelheid van een speedboot waarmee ze in goede gezondheid recht afstevenden op hun doel, hebben ze moeten verruilen voor het gepeddel van een roeiboot. Met de rug gekeerd naar de horizon turen ze over het water naar het spoor dat hun leven heeft getrokken en mijmeren over de betekenis daarvan.

Er was bij de gesprekspartners van Coen Verbraak verdriet over het niet-meer. Ze worstelden met het gevoel afgesneden te zijn van de rest – opnieuw die ervaring afgesneden te zijn. Maar zij konden ook schoonheid ervaren, omdat elke gebeurtenis gekleurd werd door het naderende afscheid. En zij waren doordrongen van het besef dat het hier-en-nu te doen is.

Deze geïnterviewde mannen en vrouwen waren even zovele sprekende voorbeelden van dat wonderlijke gegeven dat een toenemend aantal beperkingen niet automatisch een afname betekent van je levenskwaliteit. Ze hadden, objectief gesproken, alle reden om bij de pakken neer te gaan zitten. Maar ze deden het niet. Ze bezaten de innerlijke kracht om die bijna bovenmenselijke opdracht uit Deuteronomium waar te maken: niet de dood, maar het leven op de eerste plaats. En op die manier lieten zij de kijkers zien hoe je dat doet: in het aangezicht van de dood, je toevertrouwen aan het leven.

Annemarieke van der Woude